

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ЗНАНЬ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ

Перехід сучасної цивілізації від п'ятого до шостого технологічного укладу рішуче змінює місце, роль і значення знань у забезпеченні економічного зростання. Розвиток економіки на кожному історичному етапі відбувається під впливом певного домінуючого фактору. Так, якщо в доіндустріальну епоху основним джерелом розвитку і продуктивним ресурсом була м'язова сила, прикладена до землі, то в індустріальну епоху визначальну роль вже виконує машинна техніка. На стадії, до якої вступило людство на сучасному етапі, найважливішим економічним ресурсом стають втілені в людині знання і її інтелект. Виходячи з цього можна стверджувати, що, як і будь-який інший економічний ресурс, знання, як економічна категорія, потребує осмислення і розуміння. Це робить актуальним дослідження, що стосуються становлення і розвитку в економіці категорії «знання».

«Знання» як категорія економічної теорії завжди були в центрі уваги дослідників. Вперше зазначив роль знань в різних видах діяльності А. Сміт. Розробляючи доктрину поділу праці, він припустив, що в одних сферах поділ праці сильніший, ніж в інших, деякі професії вимагають тільки вузькоспеціалізованих умінь, тоді як іншим потрібен ширший або більш загальний набір умінь.

К. Маркс розглядав категорію «знання» у зв'язку з відтворенням основного капіталу. Він писав: «Розвиток основного капіталу є показником того ... до якої міри суспільні продуктивні сили створені не тільки у формі знання, а й як безпосередні органи суспільної практики, реального життєвого процесу» [1 с. 33].

А. Маршалл доводив, що «Значну частину капіталу складають знання та організація, причому з них одна частина знаходиться у приватній власності, а інша – ні. Знання – це наш найпотужніший двигун виробництва. Вони дозволяють нам підкоряти собі природу і змушувати її сили задовольняти наші потреби» [2].

Пізніше Й. Шумпетер, Ф. Хайєк і Г. Саймон також розглядали знання як необхідну умову і рушійну силу економічного розвитку. С. Кузнець підкреслював, що зростання багажу корисних знань і розширення сфер їх застосування складають суть сучасного економічного зростання [3].

Сьогодні аналогічної точки зору дотримується і академік В. Макаров відзначаючи, що «виробництво знань є джерелом економічного зростання» [4] та багато інших вчених.

Трансформація ролі знань в економічному розвитку простежується і при аналізі співвідношення категорій «знання» і «інформація». Дослідники часто ототожнюють поняття «інформація» і «знання», проте насправді ці категорії

неоднозначні. Основна відмінність знання від інформації – ступінь організованості і осмислення первинних даних.

Генерування нових знань набуває статусу пріоритетної стратегічної діяльності, в ході якої виробляється конкурентоспроможний продукт. Сьогодні вже усе більша частина виробництва базується не на матеріальних факторах, а на використанні знань. Це можна пояснити тим, що сьогодні при створенні абсолютної більшості товарів велика частина вартості створюється не на стадії їх реального виробництва, а на етапі досліджень ринку, НДДКР, розробки, збуту і обслуговування. В якості підтвердження цього положення відзначимо, що сукупний обсяг витрат 1000 найбільших компаній світу на НДДКР у 2017 році зріс порівняно з 2016 роком на 3,2% і досяг історичного максимуму – 702 млрд. дол. Для порівняння: у 2016 році сумарний обсяг корпоративних R & D-бюджетів склав 680 млрд. дол. і фактично не змінився у порівнянні з підсумками 2015-го року [5].

Таким чином, аналіз еволюції категорії «знання», дослідження трансформації ролі і значущості знань в матеріальному виробництві показує, що роль знань як чинника виробництва з часом значно зростає. І з середини ХХ століття знання перетворюється в головну рушійну силу соціально-економічного розвитку, і об'єктом дослідження стають знання в системі виробничих відносин, а предметом дослідження – отримання блага від використання знань і його трансформація з інтелектуального у фінансовий капітал. Сьогодні знання є не тільки головною цінністю будь-якого сектору економіки, а й основним ресурсом, що забезпечує значну конкурентну перевагу господарюючим суб'єктам мікро- та глобального рівня [3].

Найважливішим при аналізі еволюції ролі категорії «знання» в економічному розвитку є пошук відповіді на питання так що ж виступає визначальним фактором: знання або капітал, джерелом розвитку якого вони є? Проведене дослідження дозволяє з усією впевненістю зазначити наступне.

Визначальним фактором розвитку знань є потреба капіталу у самозростанні і, як наслідок, зростання попиту на нові технології виробництва і більш досконалі матеріали. Все це потрібно капіталу для підвищення своїх можливостей у конкурентній боротьбі і створення умов для самозбереження та саморозвитку. Зрозуміло, що все це можливо за наявності висококваліфікованих фахівців, здатних генерувати нові ідеї і впроваджувати у виробництво найдосконаліші технології. З іншого боку, висококваліфікованими працівники стати за один день не можуть. Тому, зростає потреба у формуванні умов, при яких знання будуть удосконалюватися. Як варіант, цього можна досягти шляхом розробки і реалізації спеціальних програм, які фінансуватимуться за рахунок спеціальних фондів, а результати потім можуть бути впроваджені у виробництво на комерційній основі. Крім того, особливо важливим є формування умов для проведення фундаментальних досліджень, які вимагають тривалого часу і значних фінансових витрат, на які бізнес не піде.

У бюджеті України на 2018 рік на наукові дослідження виділені більш значні фінансові ресурси в порівнянні з минулими роками. Всього на витрати,

пов'язані з дослідженнями, у 2018 виділяється 7,36 млрд. грн. Витрати НАН виростуть на 30% і досягнуть 3,5 млрд. грн. Також планується збільшення витрат на дослідження в системі МОНУ. Збільшено видатки на дослідження, що проводяться закладами вищої освіти (з 621 до 698 млн. грн.), Крім того, збільшений внесок за участь в програмі «Горизонт-2020» (з 208 до 232 млн. грн.). Крім цього, понад 355 млн. грн. розподілені між 20 різними відомствами і міністерствами на оплату прикладних досліджень та наукових експертиз, а також на підготовку аспірантів і докторантів [6].

Ключовим фактором видатних наукових і технологічних досягнень в будь-якій країні є велика кількість кваліфікованої робочої сили, це високоосвічені вчені, інженери і техніки, це значною мірою впливає на наукові, технічні та технологічні досягнення, створює умови для розширеного відтворення капіталу і ефективного, стійкого зростання економіки. У той же час, безумовно, що зростання чисельності висококваліфікованих фахівців зовсім не гарантує розширення масштабів виконання наукових розробок і впровадження їх результатів у виробництво.

Література

1. Маркс К. Экономические рукописи 1857–1859 гг. / К. Маркс, Ф. Энгельс // Соч. – 2-е изд. – Т. 46. – Ч. 2. – С. 33.
2. Маршалл А «Принципы политической науки» Книга четвертая. Факторы производства: земля, труд, капитал и организация. [Электронный ресурс] доступный с: <http://ek-lit.narod.ru/mar401.htm>
3. Вильгельм Е.В., Марабаева Л.В. Эволюция категории «знание» в экономике и менеджменте // Фундаментальные исследования. – 2015. – № 12-6. – С. 1189-1193; URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=39754> (дата обращения: 17.06.2018).
4. Экономика знаний: уроки для России. В.Л. Макаров [Электронный ресурс] доступный с: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/JOURNAL/VRAN/SESSION/VRAN5.HTM>.
5. Оганесян Т. Инновационная тысяча [Электронный ресурс], доступный с: <https://stimul.online/articles/innovatsii/innovatsionnaya-tysyacha/>
- 6 Стадний Е., Когут И. Бюджет образования и науки 2018: что предлагает правительство [Электронный ресурс], доступный с: https://zn.ua/SCIENCE/byudzhetoobrazovaniya-i-nauki-2018-cto-predlagaet-pravitelstvo-261487_.html